

Rodowód powojennej wrocławskiej geografii jest polski. Po niemieckich poprzednikach geografia nie odziedziczyła zbyt wiele. Zniszczeniu oraz rozproszeniu uległy także zbiory kartograficzne i biblioteczne.

Nauki geograficzne, wchodzące w większości w zakres szeroko rozumianych nauk o Ziemi, od listopada 1945 r. zostały skoncentrowane w Instytucie Geograficznym UWr – pierwszym wówczas i jednym z największych tego typu instytutów w kraju. Stanowił on początkowo jednostkę międzywydziałową, a jego organizatorem był prof. Julian Czyżewski, który skupił wokół siebie znanych już wówczas profesorów geografii: Józefa Wąsowicza, Aleksandra Kosibę, Bolesława Olszewicza i Mieczysława Klimaszewskiego.

Instytut początkowo tworzyły cztery katedry i zakłady Wydziału Nauk Przyrodniczych: Katedra Geografii Regionalnej (prof. J. Czyżewski), Katedra Geografii Fizycznej (prof. M. Klimaszewski), Katedra Planowania Przestrzennego (zastępca prof. Kazimierz Dziewoński) i Katedra Meteorologii i Klimatologii z Zakładem i Obserwatorium Meteorologicznym (prof. A. Kosiba), oraz dwie katedry Wydziału Humanistycznego: Katedra Antropologii (prof. J. Wąsowicz) i Geografii Historycznej (prof. B. Olszewicz).

Obserwatorium Meteorologiczne, uruchomione na początku 1946 r., kontynuowało obserwacje prowadzone wcześniej przez całkowicie teraz zniszczone przedwojenne obserwatorium Wrocławia – istniejące od 1791 r. Obserwatorium wraz z Katedrą Meteorologii i Klimatologii były pierwszymi tego typu jednostkami uniwersyteckimi w Polsce i stały się pionierskim rozwiązaniem przyjętym przez inne uczelnie. W 1957 r. uruchomiono także Obserwatorium Meteorologiczne Instytutu na Szrenicy.

Ponadto Katedra i Studium Planowania Przestrzennego powstały w 1948 r., funkcjonowały tutaj do 1950 r., stanowiąc *novum* w skali krajowej.

W pomieszczeniach Instytutu Geograficznego uruchomiono również zakład kartograficzny – tzw. Instytut Kartograficzny im. E. Romera przy „Książnicy Atlas”, który był jednostką państwową, ale kierował nim prof. J. Wąsowicz. Placówkę tę przekształcono później w wyodrębniony Wydział Produkcyjny Państwowego Przedsiębiorstwa Wydawnictw Kartograficznych w Warszawie – dzisiaj Polskie Przedsiębiorstwo Wydawnictw Kartograficznych.

W 1953 r. powstała Katedra Kartografii (prof. J. Wąsowicz), a dotychczasowa Katedra Antropologii została przekształcona w Katedrę Geografii Ekonomicznej (doc. A. Wrzosek). Po przejściu prof. A. Wrzosa w 1955 r. na Uniwersytet Jagielloński kierownictwo katedry do 1959 r. sprawowała doc. Stanisława Zajchowska, a po jej przejściu do Poznania

doc. Stefan Golachowski. Po przeniesieniu się prof. M. Klimaszewskiego na Uniwersytet Jagielloński, kierownictwo Katedry Geografii Fizycznej przejął prof. Alfred Jahn, który przyjechał do Wrocławia z Lublina.

Kolejne zmiany w instytucie wiązały się z przejściem na inne uczelnie i do innych instytucji naukowych m.in. prof. B. Olszewicza, doc. Adama Schmucka, doc. Ludwika Straszewicza, doc. Bolesława Dumanowskiego, dr. Bronisława Kortusa, doc. Bożeny Strzeleckiej, doc. Mariana Puliny, dr. Marii Puliny, dr. Haliny Szulc, a w późniejszym okresie doc. Zbigniewa Wysockiego, dr. hab. Krzysztofa Brodzikowskiego, dr. hab. Dariusza Krzyszkowskiego.

Po przejściu w stan spoczynku twórcy instytutu Katedrą Geografii Regionalnej kierował doc. Wojciech Walczak.

W 1969 r. na UWr dokonywały się istotne zmiany organizacyjne, polegające na przejściu w tzw. system instytutowy.

W Instytucie Geograficznym, który tego typu jednostką był od początku, przejawiały się one m.in. przemianowaniem dotychczasowych katedr na zakłady, których liczba nieznacznie wzrosła. W miejsce Katedry Geografii Fizycznej powstał Zakład Geomorfologii (kier. prof. A. Jahn, od 1994 dr. Janusz Czerwiński, a od 2002 prof. Piotr Migoń) oraz Zakład Geografii Fizycznej (prof. S. Szczepankiewicz, a od 1992 prof. Adolf Szponar), Katedra Geografii Ekonomicznej została podzielona na Zakład Geografii Ekonomicznej (doc. Józef Januszewski) oraz Zakład Geografii Społecznej i Politycznej (prof. S. Golachowski), a następnie zakłady te przekształcono w 1963 r. w Zakład Geografii Społecznej i Ekonomicznej (prof. Andrzej Jagielski 1974–1994, w 1995/1996 dr. Barbara Miszewska, od 1996 prof. Jan Łoboda).

Katedra Geografii Regionalnej została przemianowana na Zakład Geografii Regionalnej (prof. W. Walczak, od 1984 doc. Helena Leonhard-Migaczowa), a następnie w Zakład Geografii Regionalnej i Turystyki (prof. Jerzy Wyrzykowski), Katedra Kartografii na Zakład Kartografii (prof. Władysław Migacz, od 1980 prof. Władysław Pawlak, a od 2002 dr. hab. Wiesława Żyszkowska), a Katedra Meteorologii i Klimatologii na zakład o tej samej nazwie (prof. A. Kosiba, od 1971 doc. S. Baranowski, prof. A. Jahn i prof. Stanisław Bac, a od 1991 prof. Jerzy Pyka). W 1988 r. powstał nowy Zakład Zagospodarowania Przestrzennego (prof. Jan Łoboda, a od 1996 prof. Stanisław Ciok).

W 2003 r. dotychczasowa nazwa instytutu, stosownie do zmiany jego profilu naukowo-badawczego, została zmieniona na Instytut Geografii i Rozwoju Regionalnego. Kierowali nim kolejno dyrektorzy: prof. J. Czyżewski, prof. A. Jahn, prof. S. Szczepankiewicz, prof. W. Pawlak, prof. A. Jagielski i obecnie prof. J. Łoboda.

Wymieniony organizacyjno-instytucjonalny i personalny zarys sytuacji geografii wrocławskiej w sposób dominujący rzutował na jej problematykę badawczą i profil naukowy ośrodka. Problematyka ta od początku była związana z Dolnym Śląskiem. Poznanie tego regionu przez szeroko zakrojone prace badawcze dało rezultaty w postaci licznych rozpraw, syntez i ujęć kartograficznych.

Powiększenie się potencjału badawczego i organizacyjnego ośrodka oraz możliwość prowadzenia badań poza granicami kraju stanowiło podstawę do opracowania monografii wielu regionów i państw, a także do sformułowania wielu koncepcji, preteorii i teorii naukowych, które stanowiły zręby ukształtowanych na ich bazie szkół naukowych.

W dziedzinie geografii fizycznej, zwłaszcza geomorfologii, poczyniono duże postępy w stosunku do osiągnięć wcześniejszych. Na plan pierwszy wysunięto poznanie mechanizmów procesów rzeźbotwórczych w powiązaniu z klimatem, budową geologiczną oraz gospodarczą aktywnością człowieka. Ponadto testowano metody ilościowe, prowadzono eksperymenty polowe i doświadczenia laboratoryjne. Rozwijano także geomorfologię peryglacjalną, dynamiczną i prowadzono badania na pograniczu geomorfologii i geologii czwartorzędu oraz studia hydrogeologiczne. Obecnie badania w omawianym kontekście koncentrują się m.in. na współczesnych procesach rzeźbotwórczych w warunkach antropopresji, studiach z zakresu geomorfologii strukturalnej, a uzupełniają je studia paleogeograficzne i dotyczące przemian środowiska geograficznego.

Do wymienionego nurtu nawiązują badania sezonowości klimatu Polski, Europy i innych części świata, w tym poszukiwanie naturalnych i antropogenicznych uwarunkowań klimatu w obszarach zurbanizowanych z uwzględnieniem różnorodnych technik modelowania. Wzbogacają je wyprawy i badania polarne – w tym glaciologiczne. Towarzyszą temu studia nad klimatem regionów górskich, a wzbogacają prace nad matematycznymi modelami klimatu.

Studia kartograficzne od początku opierały się na dążeniu do syntezy kartograficznej i zapewnienia jasności oraz czytelności map. Silnie rozwijano problematykę redakcji map i atlasów, generalizacji kartograficznej i map krajobrazowych. Dużym osiągnięciem było opracowanie monograficznego *Atlasu Śląska Dolnego i Opolskiego*. Obecnie rozwijane są techniki komputerowe w kartografii oraz semiotyka kartograficzna.

■ Szkoła Geomorfologiczna

Poznanie regionu Dolnego Śląska poprzez szeroko zakrojoną i planowaną pracę badawczą legło u podstaw kształtowania się wrocławskiej Szkoły Geomorfologicznej. Obszar ten, w miarę rozwoju nowoczesnych metod badawczych, stał się dla wrocławskich geomorfologów – skupionych wokół prof. **Alfreda Jahna** – wielkim polem eksperymentalnym do prac nie tylko w skali regionalnej, ale i międzynarodowej.

Na plan pierwszy wysunięto poznanie mechanizmów procesów rzeźbotwórczych w ich powiązaniu z klimatem, budową geologiczną oraz gospodarczą aktywnością człowieka. Głównie za sprawą prof. A. Jahna, który był przewodniczącym Komisji do Badań Procesów Geomorfologicznych (głównie stoków) Międzynarodowej Unii Geograficznej, prace nad tymi procesami miały i mają dotąd we Wrocławiu

Silny nurt wrocławskich badań geograficznych reprezentuje problematyka społeczno-ekonomiczna o wyraźnie interdyscyplinarnym profilu. Wcześniej dominowały badania ludnościowo-osadnicze, w których ramach wypracowano i rozwinięto wiele nowych koncepcji i pojęć dotyczących semiurbanizacji, spójności sieci osadniczej, funkcji ośrodków regionalnych i lokalnych. Na dużą skalę stosowano przy tym metody ilościowe. W ostatnich latach studia te wzbogaciło m.in. o badania struktury miast, systemów osadniczych, funkcjonowanie i przekształcanie obszarów, w tym regionów przygranicznych, oraz przemiany w gospodarce w warunkach rynkowych (dr hab. Władysław Hasiński, dr hab. Stanisław Grykień i inni).

Z tymi głównymi nurtami, które dały podstawy do ukształtowania się czterech szkół naukowych, koresponduje ponadto kilka innych kierunków badań, które wniosły istotny wkład w rozwój wrocławskiej geografii. Należy do nich szeroko rozumiana geografia fizyczna (prof. S. Szczepankiewicz), w której ramach rozwinięto badania paleogeograficzne, studia nad zmianami środowiska fizyczno-geograficznego, chronostratygrafię (prof. A. Szponar) i stratygrafię utworów pyłowych (doc. Jerzy Cegła) oraz hydrologię i hydrochemię wód (prof. Jan Tomaszewski). Rozwijano także badania w zakresie fotointerpretacji w badaniach środowiska geograficznego (doc. dr hab. E. Tomaszewski).

Równie intensywne badania prowadzono nad wybranymi problemami regionalnymi Polski i świata (doc. H. Leonhard-Migaczowa, prof. L. Baraniecki, doc. Leszek Pernarowski), a ostatnio międzynarodowy zasięg uzyskały studia nad geograficznymi uwarunkowaniami rozwoju turystyki na Dolnym Śląsku, w Polsce i w Europie (prof. J. Wyrzykowski).

W badaniach i odkryciach geograficznych ważną rolę odgrywały ekspedycje naukowe. Geografowie wrocławscy od wielu lat uczestniczą w wyprawach i badaniach polarnych, uzyskując wiele cennych wyników i wartości naukowych oraz osiągnięć praktycznych (dr J. Czerwiński, dr Henryk Chmał, dr Janusz Kida, dr Jan Klementowski, dr K. Migala, dr Jerzy Pereyma, dr Jacek Piasecki, dr Mieczysław Sobik i inni). Sprzyja temu posiadanie przez Instytut Geografii i Rozwoju Regionalnego UWr Stacji Polarnej im. S. Baranowskiego na Spitsbergenie.

Jan Łoboda

wysoką rangę w skali światowej. Sudety, jako duży i zróżnicowany region górski, sprzyjały założeniu licznych stacji i punktów obserwacyjno-pomiarowych dla wykazania intensywności działania i przebiegu takich procesów, jak pulsacyjny ruch masy glebowej, spłukiwanie, mrozowe ruchy gruntu i erozja linijna.

Wrocławski zespół geomorfologów obserwacje i pomiary wykonywał w Karkonoszach, w Masywie Śnieżnika i w Górach Stołowych, a ilościowe metody badań wrocławskich uczonych znalazły zastosowanie w wielu krajach. Uzupełnieniem geomorfologicznych eksperymentów polowych były doświadczenia laboratoryjne, głównie w dziedzinie sedymentologii (doc. dr hab. Jerzy Cegła) i procesów wietrzenia mrozowego (dr Andrzej Martini).

Szczególnie istotne i charakterystyczne dla tej szkoły były prace w zakresie geomorfologii peryglacialnej (doc. dr hab. Stanisław Baranowski, dr J. Czerwiński i inni), dotyczące głównie procesów i form w klimatach zimnych. Studia z tego zakresu prowadzono nie tylko na Dolnym Śląsku, ale także na obszarach współczesnej strefy peryglacialnej – rozpoczęte przez prof. Jahn w 1939 r. na Grenlandii – a po wojnie prowadzone przez niego i wrocławski zespół jego uczniów (m.in. doc. dr. Hieronima Piaseckiego) głównie na Spitsbergenie, na Alasce, w północnej Kanadzie, w północnej Europie, na Islandii i na Syberii.

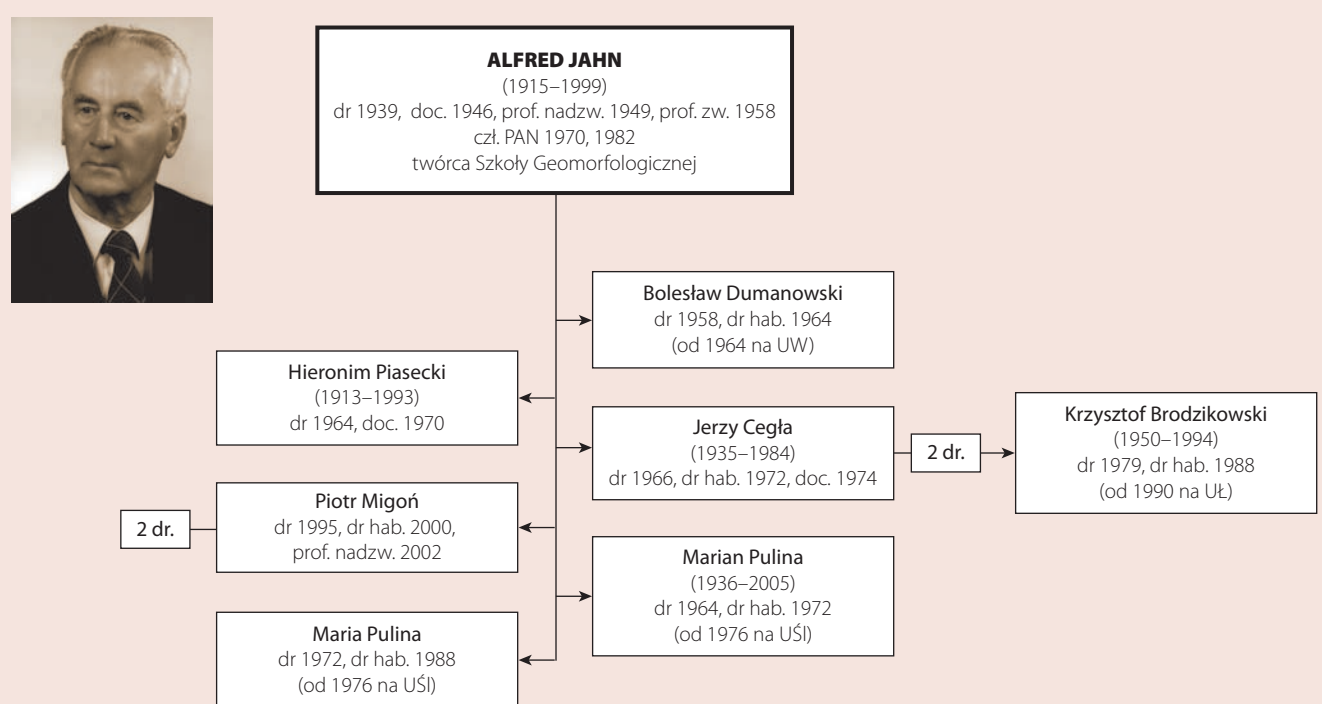
Aktywność szkoły wrocławskiej na polu geomorfologii dynamicznej (w tym eksperymentalnej i peryglacialnej) osiągnęła apogeum w latach 60. ubiegłego stulecia. Efektem tej aktywności było opracowanie przez prof. Jahn nowej teorii rozwoju stoku, znanej pod nazwą „denudacyjny bilans stoku”. Teoria ta, sformułowana po raz pierwszy w 1954 r., a później weryfikowana i uzupełniana w wielu wersjach, weszła do kanonu badań procesów stokowych.

Uzupełnieniem wymienionego nurtu były badania na pograniczu geomorfologii czwartorzędu i geologii Dolnego

Śląska, w których ramach odtworzono historię zlodowaceń kontynentalnych i górskich, określono udział czynników neotektonicznych, rozpoznano zasięg i czas sedimentacji eolicznej oraz scharakteryzowano środowiska sedimentacji glacialnej (prof. dr S. Szczepankiewicz, prof. dr W. Walczak, prof. dr hab. D. Krzyszkowski, prof. dr hab. A. Szponar, doc. J. Cegła, doc. L. Pernarowski, dr J. Kida, dr Z. Jary). Szeroko rozpoznano przy tym struktury glaciektoneczne i sedimentacyjno-grawitacyjne na obszarze nizinym Dolnego Śląska (doc. dr hab. K. Brodzikowski).

Współcześnie geomorfologia wrocławska koncentruje się na dwu kierunkach badawczych. Pierwszy obejmuje współczesne procesy rzeźbotwórcze w warunkach antropopresji ze szczególnym uwzględnieniem zjawisk katastrofalnych – ekstremalnych (dr J. Czerwiński, dr Jan Klementowski, dr Krzysztof Parzoch, dr Agnieszka Latocha i inni). Drugi odnosi się do geomorfologii strukturalnej badającej współzależności pomiędzy budową geologiczną a zróżnicowaniem form rzeźby – zwłaszcza w obszarach granitowych, nie tylko w Polsce, ale i różnych regionach świata (prof. UW dr hab. P. Migoń, dr Andrzej Traczyk).

Jan Łoboda, Piotr Migoń

Alfred Jahn – ur. 1915 we Lwowie; zm. 1999 we Wrocławiu; mgr 1937 i dr 1939 we Lwowie na UJK; tamże asystent do 1941, od 1945 do 1946 adiunkt, a w l. 1946–1949 doc. etatowy na UMCS w Lublinie; od 1949 prof. nadzw. na UW; prof. zw. od 1958; czł. korespondent PAN 1970; czł. rzeczywisty PAN 1982; kier. Katedry Geografii Fizycznej 1949; kier. Zakładu Geomorfologii 1958; prodziekan Wydziału Nauk Przyrodniczych 1952–1954; prorektor 1959–1962; rektor UW 1962–1968; czł. Komitetów PAN: Nauk Geograficznych, Komitetu Zagospodarowania Ziemi Górskich, Komitetu Badań Czwartorzędu, Komitetu Badań Polarnych – przewodniczący 1981–1984; uczestnik wypraw polarnych na Grenlandię 1937, Spitsbergen 1957, 1958, 1974, 1978, 1985, 1986, Alaskę 1960, 1970, 1975, Syberię 1966, 1969, 1973; inicjator i pierwszy prezes Polskiego Klubu Polarnego 1972–1982; przewodniczący Zespołu Dydaktyczno-Wychowawczego przy Ministrze Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki 1972–1978; czł. Komitetu Nagród Państwowych od 1967; czł. honorowy Polskiego Towarzystwa Geograficznego, prezes 1971–1975; czł. Towarzystwa Przyrodników im. Kopernika, Polskiego

Towarzystwa Geologicznego i Opolskiego Towarzystwa Naukowego; przewodniczący Komitetu Odbudowy Panoramy Racławickiej we Wrocławiu 1980–1985. Przewodniczący Komisji Współczesnych Procesów Geomorfologicznych Międzynarodowej Unii Geograficznej, czł. Norweskiej Akademii Nauk, Belgijskiego Towarzystwa Geologicznego, Międzynarodowego Towarzystwa Glaciologicznego, Międzynarodowego Stowarzyszenia Zmarlinoznawstwa i Akademii Leopoldina. Red. „Zasopisma Geograficznego” 1968–1997; „Acta Universitatis Wratislaviensis” 1961–1967. Twórca wrocławskiej Szkoły Geomorfologicznej. Wypromował 17 doktorów; wśród wychowanków 4 doktorów hab., 3 profesorów; autor 380 publikacji, w tym 11 książek. Najważniejsze wyróżnienia: doktoraty h.c. 4 uniwersytetów: Wrocławskiego 1985, UMCS w Lublinie 1987, UAM w Poznaniu 1990, Uniwersytetu Lwowskiego im. Iwana Franki 1999; laureat Nagrody Państwowej III st., Nagrody m. Wrocławia i Prasy Dolnośląskiej. Honorowy Obywatel Wrocławia. Odznaczony m.in. Medalem KEN, Krzyżem Kawalerskim z Gwiazdą OOP i Orderem Sztandaru Pracy I kl.

Szkoła Kartografii

Twórcą wrocławskiej Szkoły Kartografii jest uczeń i współpracownik Eugeniusza Romera, prof. **Józef Wąsowicz**, z którego udziałem reaktywowano w 1945 r. we Wrocławiu Romerowski Instytut Kartograficzny przy Uniwersytecie i Politechnice Wrocławskiej, a następnie powołano do życia Katedrę Kartografii, późniejszy Zakład Kartografii UW, jako jedną z pierwszych i nielicznych w Polsce placówek naukowych, zajmujących się naukową problematyką kartograficzną i kształceniem kartografów.

Szkoła ta jest kontynuacją tradycji i osiągnięć Polskiej Szkoły Kartografii, zainicjowanej we Lwowie przez E. Romera, opartej na ścisłych związkach z geografią i cechującą się dążeniem do syntezy kartograficznej oraz jak największej jasności i czytelności mapy. Wyróżniającymi cechami tej szkoły są: indywidualny styl w zakresie grafiki oraz wysoki poziom merytoryczny i techniczny map, staranność źródeł informacji doboru podkładu mapy, dbałość o odpowiedni dobór projekcji kartograficznej, konsekwencja w sposobach ukształtowania rzeźby terenu. Ten styl na długo przetrwał w polskiej kartografii szkolnej, w czym dużą rolę odegrała współpraca prof. Józefa Wąsowicza i prof. Władysława Migacza z wrocławskim Wydziałem Produkcyjnym Państwowego Przedsiębiorstwa Wydawnictw Kartograficznych.

Kontynuatorzy idei kartografii Romerowskiej, prof. W. Migacz oraz prof. W. Pawlak, kładli bardzo silny nacisk na szeroko pojmowaną problematykę redakcji map i atlasów. Wykształcili wszystkich pracowników naukowych Zakładu Kartografii oraz merytorycznych pracowników wydawnictw kar-

tograficznych działających we Wrocławiu, a także w innych miastach Polski.

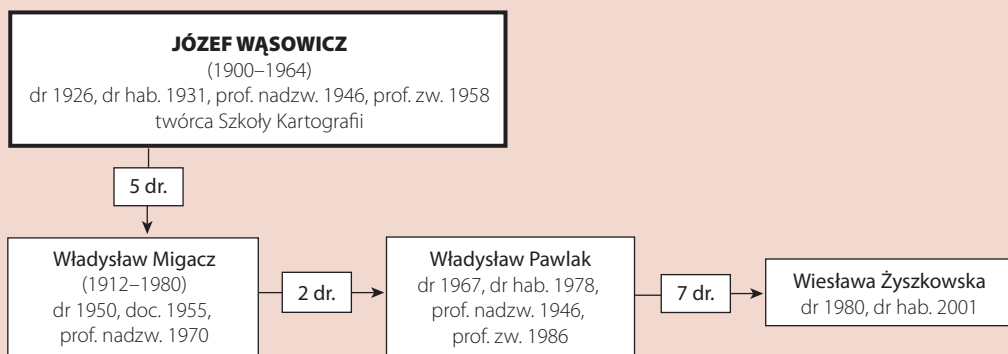
W początkowym okresie kształtowania się Szkoły Kartografii dominowała kontynuacja Romerowskiej idei kartografii szkolnej, czego wyrazem było podjęcie tematyki generalizacji kartograficznej i map krajobrazowych oraz przede wszystkim opracowanie monumentalnego *Atlasu Śląska Dolnego i Opolskiego* pod redakcją prof. W. Pawlaka. W ostatnich latach na pierwszy plan wysuwa się problematyka związana z technikami komputerowymi i ich wpływem na metody kartograficzne oraz semiotyki kartograficznej, reprezentowana przez dr hab. Wiesławę Żyszkowską.

Podstawowe idee Szkoły Kartografii stanowią platformę integracji środowiska naukowego i polityków oraz są obecnie propagowane w ramach prowadzonych od 1985 r. ogólnopolskich Szkół Kartograficznych, zainicjowanych przez prof. W. Pawlaka i realizowanych przez Zakład Kartografii. Dorobek ostatnich czterech szkół ukazuje się w serii *Główne Problemy Współczesnej Kartografii*, wydawanej przez Zakład Kartografii Instytutu Geografii i Rozwoju Regionalnego oraz Pracownię Atlasu Dolnego Śląska UW.

Efekt oddziaływania Szkoły Kartografii jest m.in. fakt powołania we Wrocławiu Stowarzyszenia Kartografów Polskich.

W skali kraju, jak i za granicą Szkoła Kartografii jest postrzegana jako oryginalna i o wysokim poziomie merytorycznym oraz najbardziej geograficzna wśród ośrodków kształcenia kartografów w Polsce.

Jan Łoboda, Wiesława Żyszkowska

Józef Wąsowicz – ur. 1900 w Limanowej, zm. 1964 we Wrocławiu; dr filozofii 1926; dr hab. 1931 na UJK we Lwowie; uczeń prof. E. Romera; od jesieni 1945 na UW; prof. nadzw. 1946; prof. zw. 1958; kier. Katedry Antropogeografii 1945–1951, przemianowanej w 1951 na Katedrę Geografii Ekonomicznej; twórca i kier. nowo utworzonej Katedry Kartografii 1953–1964. Równocześnie przy Uniwersytecie i Politechnice we Wrocławiu odbudowywał Instytut Kartograficzny im. E. Romera, związany z produkcją Kartograficzną „Książnicy Atlas”, którym kierował przez 5 lat, współtworzył Wydział Produkcyjny Państwowego Przedsiębiorstwa Wydawnictw Kartograficznych; tworzył Katedrę Geografii Ekonomicznej w WSH we Wrocławiu 1947–1948; doradca de-

legacji polskiej w mieszanej komisji polsko-czechosłowackiej do wytyczenia granicy między PRL a Republiką Czechosłowacką od 1955; czł. Komitetu Zagospodarowania Ziem Górskich PAN. Wypromował 5 doktorów; wśród wychowanków profesor i doktor hab. Autor 1300 prac i recenzji, w tym blisko 800 dotyczących kartografii; autor i red. *Małego atlasu geograficznego*, wielu atlasów, a także ściennych map szkolnych oraz *Atlasu Polski współczesnej* – pierwszej kartograficznej syntezy kraju w nowych granicach. Odznaczony m.in. Medalem 10-lecia Polski Ludowej, Odznaką 15-lecia Wyzwolenia Dolnego Śląska, Krzyżem Oficerskim OOP.

Szkoła Geografii Społecznej i Osadnictwa

Stefan Golachowski, twórca Szkoły Geografii Społecznej i Osadnictwa, był uczniem wybitnych polskich socjologów, profesorów Floriana Znanieckiego i Stanisława Ossowskiego. Początkowo specjalizował się w zagadnieniach metodologii nauki i socjologii. Trzon szkoły stanowili od po-

czątku geografowie (dr, a następnie doc. dr hab. Antoni Zagożdżon, doc. dr J. Januszewski, prof. dr hab. Andrzej Jagielski, prof. Jan Łoboda, dr E. Jakubowicz, dr B. Miszewska), a część pochodziła z innych dyscyplin, tj. socjologów (dr, a dzisiaj prof. Bohdan Jałowiecki), matematycy

(prof. Benjamin Kostrubiec), prawnicy (prof. A. Jagielski), historycy, planiści i urbaniści. Część z nich pochodziła z innych profesji i ośrodków. Był to twórczy zespół, połączony wspólną poglądów i poszukiwań badawczych, w tym pewną sumą hipotez – preteorii, modeli sformalizowanych, koncepcji, a także specyfiką języka. Stanowili oni twórczą grupę badawczą z ambicjami własnymi poszczególnych członków, lecz równocześnie rozumiejącą specyfikę całego zespołu, która formowała się tak w trakcie codziennej wspólnej pracy w katedrze/zakładzie, jak również podczas prac terenowych i programowych wyjazdów poznawczych z udziałem profesora. Istniała przy tym swoista korelacja programu badań naukowych i prac terenowych, ukierunkowanych na poznawcze cele naukowe, dydaktyczne i potrzeby praktyki.

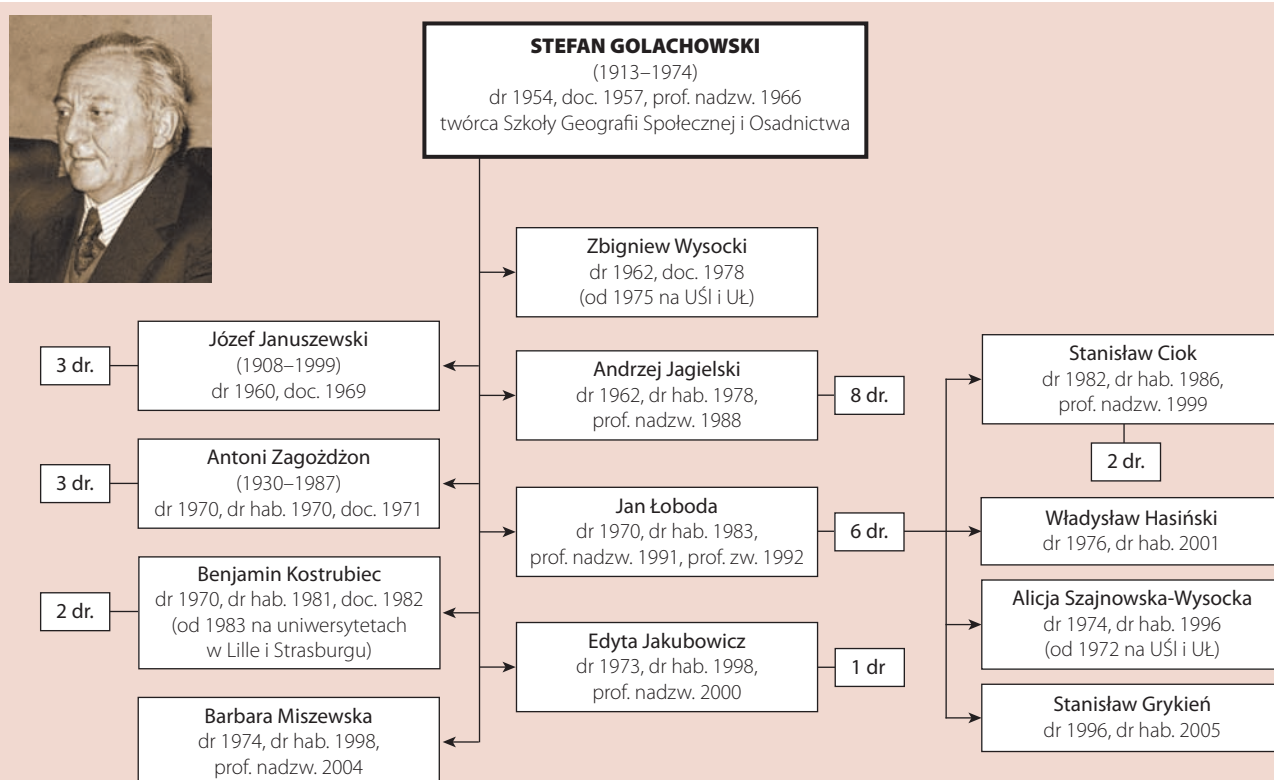
W ramach szkoły doszło m.in. do wypracowania poglądu na treść – koncepcję i miejsce geografii osadnictwa i geografii społecznej w nauce. Geografia osadnictwa ciążyła od początku do geografii społecznej jako nowej subdyscypliny geograficznej, kształtowanej i uformowanej w Instytucie Geograficznym UW – tutaj powstał pierwszy w kraju uniwersytecki Zakład Geografii Społecznej i Politycznej założony i kierowany przez profesora.

W ramach prac badawczych szkoły analizowano i oceniano zjawiska wchodzące w zakres geografii osadnictwa

na Śląsku, rozwijając pojęcia takie jak: semiurbanizacja, spójność sieci osadniczej, funkcje ośrodków regionalnych (prof. Edyta Jakubowicz, prof. Barbara Miszewska, doc. A. Zagożdżon i inni), łącząc je często z problematyką ludnościową (prof. A. Jagielski) i zjawiskami społecznymi w przestrzeni (prof. J. Łoboda). Stosowano przy tym w sposób twórczy metody ilościowe w analizie koncentracji przestrzennej (prof. B. Kostrubiec), analizie zbiorów uporządkowanych według wielkości jednostek osadniczych i infrastruktury za pomocą teorii grafów, dendrytów oraz identyfikacji, a także programowaniu procesów dyfuzji przestrzennej innowacji i inne metody oraz techniki.

Jednym z ostatnich większych zagadnień badawczych, jakie podjął profesor, była ocena zróżnicowanych funkcji ośrodków regionalnych i miast, której już nie zdołał doprowadzić do końca, a którą wykonał jego zespół. Uzupełniły je studia nad typami wsi i ich historycznym ukształtowaniem – genezą.

Przedwczesna śmierć prof. S. Golachowskiego jeszcze w pełni sił twórczych nie pozwoliła na ukazanie pełnego sukcesu wieloletnich wysiłków w postaci ostatecznego ukształtowania się Szkoły Geografii Społecznej i Osadnictwa. Za jej naczelne i charakterystyczne cechy uznano w literaturze: pełne opanowanie metod nowoczesnej analizy statystycznej, dużą umiejętność i kulturę w wykorzystywaniu materiałów źró-

Stefan Golachowski – ur. 1913 w Nowym Sączu, zm. 1974 we Wrocławiu; mgr socjologii na Uniwersytecie Poznańskim 1931; na UW: asystent 1947; adiunkt 1954; doc. 1957; zastępca prof. 1957; prof. nadzw. 1966; kier. Oddziału Wrocławskiego Instytutu Śląskiego 1946–1948; zastępca kier. Oddziału Wrocławskiego Instytutu Zachodniego 1948–1953; od 1947 zatrudniony na UW, początkowo w Katedrze Planowania Przestrzennego, a następnie w Katedrze Geografii Historycznej; od 1955 w Katedrze Geografii Ekonomicznej; organizator Katedry Socjologii 1957–1958; kier. Katedry Socjologii od 1958; kier. Katedry Geografii Ekonomicznej od 1962; kier. Zakładu Geografii Społecznej i Politycznej 1969–1974; czł. Komitetu

PAN: Nauk Geograficznych, Nauk Demograficznych; Badań Regionów Uprzemysłowianych, Zagospodarowania Ziemi Górskich, czł. Komisji Geografii Stosowanej Międzynarodowej Unii Geograficznej, czł. WTN, czł. Polskiego Towarzystwa Geograficznego, Towarzystwa Urbanistów Polskich. Twórca Szkoły Geografii Społecznej i Osadnictwa. Wypromował 19 doktorów; wśród wychowanków: 8 doktorów hab., 6 profesorów. Autor 67 publikacji, w tym 44 prac oryginalnych; red. 5 opracowań syntetycznych. Odznaczony m.in. Odznaką Tysiąclecia, Zasłużony Opolszczyźnie, Złotym Krzyżem Zasługi, Krzyżem Kawalerskim OOP.

dłowych (w tym archiwalnych) i badań terenowych, umiejętność pracy zespołowej, łączącej przedstawicieli różnych gałęzi nauki oraz twórcze rozwijanie nowych ujęć teoretycznych w szeroko rozumianej geografii społecznej i ekonomicznej.

Potwierdzenie powyższych uogólnień znajdujemy we współczesnych pracach uczniów profesora, wzbogaconych w ostatnich latach o nowe zjawiska i procesy.

Zaliczyć do nich możemy m.in. studia nad strukturą morfologiczną i funkcjonalną miast (prof. B. Miszewska),

badania zmian systemów osadniczych pod wpływem oddziaływania usług – w tym tzw. usług nowych (prof. E. Jakubowicz), studia nad internacjonalizacją gospodarki w Europie (prof. J. Łoboda) i funkcjonowaniem oraz przekształcaniami obszarów – regionów przygranicznych (prof. S. Ciok) oraz analiza i ocena przekształceń w gospodarce żywnościowej i rolnictwie w warunkach rynkowych (dr hab. W. Hasiński i dr S. Grykień).

Jan Łoboda

Szkoła Klimatologiczna i Badań Polarnych

Twórcą Szkoły Klimatologicznej jest uczeń i współpracownik E. Romera i Henryka Arctowskiego, prof. **Aleksander Kosiba**. Na przełomie 1945 i 1946 r. zorganizował Zakład i Obserwatorium Meteorologii i Klimatologii na Uniwersytecie i Politechnice Wrocławskiej. Obserwatorium Meteorologiczne rozpoczęło systematyczne pomiary 1 lutego 1946, kontynuując obserwacje i pomiary zapoczątkowane na Uniwersytecie we Wrocławiu w 1792 r. Po wojnie była to pierwsza uniwersytecka Katedra/Zakład i Obserwatorium Meteorologiczne w Polsce. Zakład dysponował także Pracownią Fizyki Atmosfery i Pracownią Aktynometryczną. Pierwsza publikacja wyników pomiarów ukazała się w 1947 r. Zakład i Obserwatorium stały się wzorem dla tworzonej później placówek tego typu na polskich uniwersytetach. Rozpoczęło się także kształcenie klimatologów przygotowujących nowe kadry także do badań w czasie planowanej kontynuacji przedwojennych polskich wypraw polarnych.

Szkoła ta jest kontynuatorką tradycji i osiągnięć polskiej myśli klimatologicznej wywodzących się od E. Romera

i H. Arctowskiego. Wyróżniającymi cechami tej szkoły są badania sezonowości i zmienności klimatu Polski, a także Europy i innych regionów kuli ziemskiej. Kontynuowane są zapoczątkowane przez H. Arctowskiego badania regionów górskich i polarnych, które podjął uczestnik i organizator przedwojennych polskich wypraw w regiony polarne – A. Kosiba. Badania zmian klimatu i ich przyczyn natury heliofizycznej skupione były głównie na problemie ostrości zim, ich zróżnicowania przestrzennego i czasowego oraz ich klasyfikacji.

Obserwatorium na Szrenicy umożliwiło wykształcenie zespołu, który przystąpił do kontynuowania tradycji badań polarnych zorganizowanych w postaci serii wypraw na Spitsbergen w okresie Międzynarodowej Współpracy Geofizycznej i w ramach Międzynarodowego Roku Geofizycznego przez prof. dr. hab. A. Kosibę, a następnie, w drugiej serii, przez doc. dr. hab. S. Baranowskiego, uczestnika wypraw wcześniejszych. Obydwie serie wypraw miały na celu badanie warunków klimatu regionu Hornsundu i właściwości glaciologicznych lodowców Hansa i Werenskiolda.

ALEKSANDER KOSIBA

(1901–1981)

dr 1933, dr hab. 1945,
prof. nadzw. 1946, prof. zw. 1958
czł. PAU
twórca Szkoły Klimatologicznej
i Badań Polarnych

25 dr.

Stanisław Baranowski

(1935–1978)
dr 1964, dr hab. 1976, doc. 1971

Jerzy L. Pyka

dr 1970, dr hab. 1992,
prof. nadzw. 1997

2 dr.

Maria Dubicka

dr 1971, dr hab. 1994,
prof. nadzw. 1998

2 dr.

Aleksander Kosiba – ur. 1901 w Libuszy k. Biecha, zm. 1981 we Wrocławiu. 1923–1928 studia na UJK we Lwowie, tamże do 1926–1928 asystent-wolontariusz; 1929–1933 studia z zakresu geofizyki i glaciologii na uczelniach skandynawskich; dr 1933; 1939–1945 doc. na UJK we Lwowie; 1945 habilitacja na UJ; 1947 prof. nadzw. na UW, prof. zwyczaj. od 1958; organizator i kier. Katedry/Zakładu i Obserwatorium Meteorologii i Klimatologii na UW; 1957 organizator Górskiego Obserwatorium Meteorologicznego na Szrenicy (Karkonosze); czł. komitetów naukowych PAN: Komitetu Narodowego Geografii, Narodowego Komitetu Geofizyki, Komitetu Wypraw Geofizycznych i Polarnych, Komitetu Badań Czwartorzędu. 1934 udział w duńskiej wyprawie na Grenlandię; 1937 organizacja i kierownictwo pierwszej wyprawy na Grenlandię; wyprawy na Spitsbergen 1957, 1958, 1959, 1960; 1963–1964 *visiting professor* w Instytucie Badań Polarnych Uniwersytetu w Columbus (USA); czł. Międzynarodowej Komisji Śniegu i Lodu Międzynarodowej Unii Geodezyjno-Geofizycznej – przewodniczący Komitetu ds. Międzynarodowej Terminologii Glaciologicznej; czł. Międzynarodowej Komisji Meteorologii i Fizyki Atmosfery; czł. Komitetów PAN: Nauk Geograficznych, Geofizyki, ds. Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego; czł. Komisji PAN Międzynarodowego Roku Geofizycznego; czł. PAU w Krakowie; współpraca ze Światową Organizacją Meteorologiczną (WMO), Międzynarodowymi Centrami Danych Geofizycznych; członek korespondent International Glaciological Society, współpracownik „Journal of Glaciology and Ice”; czł. Norweskiego Klubu Polarnego, Towarzystwa Grenlandzkiego, honorowy czł. Norweskiego Towarzystwa Geofizycznego; 1948 czł. założyciel Polskiego Towarzystwa Hydrologicznego i Meteorologicznego – obecnie Polskie Towarzystwo Geofizyczne; 1948–1981 przewodniczący Oddziału Wrocławskiego Polskiego Towarzystwa Geofizycznego, od 1980 czł. honorowy; czł. WTN, Polskiego Towarzystwa Geograficznego, Polskiego Klubu Polarnego; red. Prac Obserwatorium Meteorologii i Klimatologii UW 1947–1979. Twórca Szkoły Klimatologicznej i Badań Polarnych. Wypromował 25 doktorów, wśród wychowanków 9 doktorów hab., 3 profesorów. Autor 167 artykułów, w tym 7 książek. Najważniejsze wyróżnienia: Krzyż Komandorski i Oficerski OOR, Złoty Krzyż Zasługi, Medal KEN, Odznaka Budowniczego Wrocławia, Medal 10-lecia PRL.

Kontynuatorzy idei klimatologii zainicjowanej przez A. Kosibę we Wrocławiu, prof. dr hab. Maria Dubicka i prof. dr hab. Jerzy L. Pyka, kładli znaczny nacisk na problem zmian klimatu z uwzględnieniem przyczyn naturalnych i antropogenicznych w obszarach zurbanizowanych z wykorzystaniem opracowanych modeli warstwy granicznej w tych obszarach ze szczególnym uwzględnieniem ciepła antropogenicznego, cech urbanistycznych kształtujących strukturę przestrzenną i czasową miejskiej wyspy ciepła.

W ostatnich latach wysuwa się na czoło zagadnienie unowocześnienia metod pomiarowych przez wprowadzenie aparatury umożliwiającej elektroniczną rejestrację danych w dowolnym interwale czasowym. Prowadzone są prace nad matematycznymi modelami klimatu z wykorzystaniem moż-

liwości, jakie dają geograficzne systemy informatyczne (GIS) oraz sieci neuronowe.

Wieloletnie badania klimatu regionów górskich w ostatnich latach zostały wzbogacone o tematykę jego zmian w górach Europy w kontekście globalnych zmian klimatu wywołanych prawdopodobnymi przyczynami antropogenicznymi i związanymi z tym problemem zjawiskami negatywnych zmian ekologicznych (dr Krzysztof Migąła).

W kraju i za granicą Szkoła Klimatologiczna i Badań Polarnych jest oceniana wysoko, świadczy o tym wieloletnia i szeroka współpraca z ośrodkami zagranicznymi, a także konferencje naukowe tutaj organizowane o zasięgu ogólnokrajowym i międzynarodowym.

Maria Dubicka, Jan Łoboda, Jerzy L. Pyka